

Kiinan talousuudistuksesta

KARI VARIS

Johdanto

Kiina on omaksumansa avoimien ovien politiikan ja nopean talouskasvunsa ansiosta joutunut kansainvälisen huomion keskipisteeseen.* Kiinassa avautuvien mahdollisuuksien vuoksi näyttäisi myös siltä, että siellä kansallisen uudistuspolitiikan ja globaalisti toimivien yritysten strategiset edut ovat viime vuosina ainutlaatuisella tavalla kohdanneet.

Kiinan vuonna 1978 aloittama nykyaikaistamisohjelma on ollut vastaava menestystarina kuin Japanin talouskasvu ennen 1970-luvun öljykriisiä tai Hongkongin, Singaporen, Taiwanin ja Etelä-Korean nousu kehittyneiden talouksien joukkoon 1980-luvulla. Kiina on kuitenkin mittasuhteiltaan ja potentiaaliltaan näitä tuntuvasti suurempi. Nykyisenkaltainen ero talouden kasvunopeudessa Kiinan ja teollisuusmaiden välillä mullistaa jatkuessaan koko maailmantalouden kuvan.

Seuraavassa arvioin joitakin Kiinan talouden ominaispiirteitä, kansantuotteen vertailuongelmaa, eräitä nopean talouskasvun kestävyuden ja talousreformin hallinnan kannalta kriittisiä tekijöitä ja lopuksi Kiinan talouden avautumista ja siihen liittyviä mahdollisuuksia.

* Kommenttipuheenvuoro Kansantaloudellisessa yhdistyksessä 19.5.1994.

Hintasuhteet ja kokonaistuotannon arviointiongelma

Kiinan talous palvelee viidesosaa maailman väestöstä. Pitkien etäisyyksien ja puutteellisten yhteyksien vuoksi markkinat ovat alueellisesti jakautuneet. Maa on mm. energian ja alkutuotteiden suhteen hyvin omavarainen. Vaikka hintasäännöstelyä ja -tukea on 15 viime vuoden aikana vähitellen purettu ja markkinamekanismeja vahvistettu, ero kotimaisen ja kansainvälisen hintatason välillä varsinkin talouden suljetuilla kotimarkkinasektoreilla on silti erittäin suuri. Teollisuusmaiden näkökulmasta mm. peruselintarvikkeiden ja -palvelusten hintataso Kiinassa on erittäin matala. Talouden avoimella sektorilla määräytyvän valuuttojen markkinakurssin mukaan laskettuna Kiinan dollari-määräinen bruttokansantuote ja elintason tunnuslukuna käytettävä bkt/capita ovat tuntuvasti alemmat kuin fyysiset tuotantoluvut tai sosiaali-indikaattorit antaisivat ymmärtää.

YK:n kansainvälisen vertailuohjelman (ICP) puitteissa on tehty yrityksiä arvioida Kiinan kokonaistuotannon arvo kansainvälisin hinnoin. Sen mukaan Kiinan standardihintaisen bkt:n osuus maailman kokonaistuotannosta vuonna 1990 oli 6½ %, ts. samaa luokkaa kuin Japanin. Sen jälkeen tämä osuus on todennäköisesti nopeasti kasvanut. Kiinan osuus maailman

viennistä ja tuonnista oli 1990-luvun alkuvuosi-
na n. 3 %. Näistä luvuista muodostuu kuva
Kiinasta suhteellisen suljettuna taloutena, jolla
on runsaasti potentiaalia ulkomaankauppansa
kasvattamiseen. Tulos sopii yhteen sen kanssa,
että ulkomaankaupan osuus suurten maiden
taloudessa on tyypillisesti keskimääräistä pie-
nempi ja että Kiina GATT:iin kuulumattomana
on ollut toistaiseksi monenkeskisten kauppajär-
jestelyjen ulkopuolella.

Kiinalaisten keskimääräinen ostovoima
vuonna 1990 oli noin kolmannes maailman
keskiarvosta, 90-luvun jälkipuoliskolla jo ehkä
puolet. Kiinassa on merkittäviä alueellisia tu-
loeroja; rannikkomaakunnat ovat keskimääräistä
vauraampia (Shanghaissa kansantulo henkeä
kohti oli neljä kertaa maan keskiarvoa korkeam-
pi vuonna 1990) ja sisämaan maakunnat keski-
määräistä köyhempiä. Rannikkomaakunnissa
taloudellinen kasvu on talousreformin aikana
ollut keskimääräistä nopeampaa, joten alueelliset
tuloerot ovat kasvaneet.

Nopea talouskasvu edellyttää voimakasta
investointitoimintaa; Kiinan bruttokansantuot-
teesta vuosittain 35-40 % käytetään investointei-
hin. Nopeasta kasvusta seuraa, että Kiina voi
vähitellen kuroa umpeen alunperin suurta aineel-
lisen elintasonsa eroa teollisuusmaihin nähden
mutta myös se että maan tuotantoteknologia ja
infrastruktuuri samalla täydellisesti uusiutuu.
Kasvun kestävyys ehtona on kuitenkin, ettei
investointiaste ylitä kansantalouden kestävyys-
kyä ja että kansantalouden säästämisaste on riittävän
korkea, mikä taas riippuu mm. julkisen talouden
tasapainosta ja inflaatiiovauhdista.

Talouden reformi ja muutoksen hallinta

Kiinan lähihistoria on myös esimerkitapaus
keskitetyn suunnitelmatalouden kriisistä ja sitä
seuranneesta *talousjärjestelmän reformista*.
Kiina ryhtyi reformiin omista kansallisista
syistä, kulttuurivallankumouksen kauden
kritiikkiä ja on soveltanut siinä pitkäjärjeste-

luskuvan ja vähittäisen uudistuksen menetelmää.
Poliittisten olojen vakauden säilyttämiselle on
reformissa annettu hyvin korkea preferenssi;
taloudellisen tasapainon häiriöihin on puututtu
kovalla kädellä. Talousuudistuksen painopiste
siirtyi 80-luvun kuluessa maataloudesta teolli-
suuteen ja palveluihin. Keskitetystä suunnitelma-
taloudesta on siirrytty kohti tavoitteeksi asetettua
"sosialistista markkinataloutta", ts. hajautettua,
avointa sekataloutta, jota ohjataan välillisesti
makropolitikan keinoin. Säännöstelyä ja hinta-
tukia on vähitellen purettu. Suunnitelmatalouden
instituutioita on purettu ja markkinatalouden
instituutioita rakennettu. Reformi on jo edennyt
pitkälle.

Reformin kuluessa suurin osa *hinnoista* on
vapautettu säännöstelystä. Valtio määrää vielä
19 % tuottajahinnoista ja 6 % vähittäismyynti-
hinnoista. Hintojen vapauttaminen ja hintatukien
vähentäminen on nostanut mm. elintarvikkeiden
ja raaka-aineiden hintoja, jotka ovat Kiinassa
olleet halpoja valmiisiin tavaroihin verrattuna.
Talouden avautuessa raaka-aineiden ja energian
hintoja on myös korotettu paremmin vastaamaan
kansainvälistä hintatasoa, jotteivät nämä tuotteet
virtaa ulkomaille ja aiheuta niistä pulaa koti-
maassa. Myös raaka-aineiden ja energian käytön
tehostaminen edellyttää korkeampia hintoja.
Hintareformin aiheuttamien kustannus-paineiden
takia Kiinan valuutta yuan/RMB on devalvoitu-
nut, mikä puolestaan on nostanut tuontitavaro-
iden hintoja. Lisäksi hinnat ovat nousseet nopean
talouskasvun ylikuumenemisvaikutusten vuoksi.

Kiinan nopean kasvun ja talousreformin
oloissa jonkinasteinen inflaatio on väistämätön-
tä; Kiinan hintaviranomaiset arvioivat kokemuk-
sensa valossa vielä 8 prosentin vuosittaisen
hintojen nousun hitaaksi, 9-14 prosentin keskin-
kertaiseksi ja vasta 15 prosentin vuosivauhdin
vakavaksi.

Liian nopea hintojen nousu voi olla yhteis-
kuntaa destabiloiva ja vähentää säästämistä niin
että kansantalouden kasvupotentiaali heikkenee.
Kiinassa elintarvikehintojen vapauttaminen
säännöstelystä kiihdytti inflaatiota vuosina 1988

ja 1989, mikä osaltaan vaikutti poliittisiin levottomuuksiin vuonna 1989. Talous jouduttiin tuolloin vakauttamaan kasvua hidastamalla. Vuosina 1991 ja 1992 taloudellinen kasvu elpyi ilman inflaatio-ongelmia, mutta vuonna 1993 hinnat nousivat keskimäärin 13 %, suurissa kaupungeissa viidenneksen.

Viranomaiset kiristivät pankkien luottopoliittikkaa kesällä 1993, varsinkin kiinteistösijoitusten ja valtionyritysten osalta, ja valtion vuoden 1994 budjetin investointimenoja leikattiin. Inflaatiovauhti on silti pysynyt nopeana - viimeisimmät arviot viittaavat keskimääräisen inflaatiovauhdin itse asiassa nousevan 17 prosenttiin tänä vuonna. Säästäminen on kuitenkin talletuksilla mitattuna edelleen kasvanut; talletuskorot olivat vuoden vaihteessa n. 11 % ja määräaikaistalletukset inflaatiolta suojattuja.

Kotimainen luotonsäännöstely ei ole kovin tehokas keino, kun pääomaliikkeet ulkomailta kasvavat nopeasti. Vaikuttaa kuitenkin siltä että hintojen hillintään välillisin menetelmin luotetaan ja paluuta hintasäännöstelyyn vältetään. Tuottajahintojen nousun laantumisen ja teollisuustuotannon vuosikasvun hidastuminen osoittaisivatkin tilanteen olevan hallinnassa. Talouskasvua pyritään jarruttamaan pehmeämmin kuin ennen vastaavissa tilanteissa. Vuoden 1992 alkupuolella bkt kasvoi vielä 1.5 % edellisestä vuodesta.

Valtiontalouden merkitys on talousreformin aikana tasaisesti vähentynyt. Valtiontalouden tulot ennen lainanottoa olivat vuonna 1993 enää 14 % bkt:sta. Valtionverotuksen vähittäinen eroosio on kannustanut yritystoimintaa vahvistamalla tulorahoitusta dynaamisilla toimialoilla ja alueilla. Toisaalta se on vaikeuttanut valtiontalouden perinteisten tehtävien hoitoa. Alueellisten kehityserojen tasoittaminen, julkisten palvelujen kehittäminen ja valtakunnallisten infrastruktuurihankkeiden toteuttaminen ovat kärsineet. Vuoden 1994 budjetissa leikattiin erityisesti investointimenoja.

Tiukan budjetitilanteen vuoksi valtionyritysten saneeraus on ollut tärkeä projekti koko

talousreformin ajan. Vaikka valtio on jatkuvasti joutunut kattamaan yritystensä tappioita, yritysten budjettirajoite ei suinkaan ole ollut "pehmeä", vaan niiden on ollut sopeuduttava nopeasti muuttuviin olosuhteisiin. Aluksi remontoitiin niiden palkkaus- ja yrityskohtaiset kannustinjärjestelmät, sitten riisuttiin niiden sosiaalisia velvoitteita. Nytemmin myös fuusiot ja konkurssit ovat yleistymässä, ja parhaasta päästä ne muuttuvat yhteisyrityksiksi ja listautuvat pörs-siyhtiöiksi. Kaikkiaan valtionyritysten osuus tuotannosta on nopeasti vähentynyt, kun taas maaseudun paikallisyri-tysten, kokonaan tai osittain ulkomaalaisten omistamien yritysten ja pienten yksityisyritysten osuudet ovat vastaavasti nousseet.

Valtion budjettialijäämä on kasvussa, mutta suhteessa kokonaistuotantoon se on edelleen suhteellisen pieni, n. 2 %. Kiinassa on meneillään perusteellinen verojärjestelmän uudistus, jonka sisäänajo voi viedä useamman vuoden. Kattava arvonlisävero otetaan käyttöön, yritysvero yhtenäistetään 33 prosenttiin, keskus- ja paikallisverohallinnon työnjako muuttuu jne. Siitä kuinka uuden verojärjestelmän pystyttämisessä ja valtionyhtiöiden tuottavuuden parantamisessa onnistutaan, olennaisesti riippuu, voidaanko valtiontalouden tilan heikkeneminen pysäyttää ja valtion talouspoliittista roolia uudelleen vahvistaa.

Suunnitelmatalouden huippukaudella Kiinan valtiontalous toimi tehokkaasti alueellisia tuloeroja tasoittavasti, mikä lopulta tukahdutti alueellista yritteliäisyyttä. Valtion roolin vähennyttä aluepolitiikassa on heilahdettu toiseen ääripisteeseen, jossa yhteiskunnan stabiilitteetti edellyttäisi jo tulonsiirtojen lisäämistä. Kustannusten nousu suurissa kaupungeissa ohjaa tosin yritysten investointeja jatkossa enenevästi niitä ympäröivälle maaseudulle ja sisämaahan.

Tästä näkökulmasta tuotannontekijämarkkinoiden syvyys ja alueelliset kustannuserot voivat olla talouskasvun kestävyttä tukevia tekijöitä ja Kiinan vahvuuksia pienempiin teollistuviin maihin verrattuna. Suuret alueelliset

tuloerot voivat kuitenkin johtaa vakaviin häiriöihin, jos työvoiman liikkuvuus niiden vuoksi äkillisesti lisääntyy.

Suorat sijoitukset

Avoimien ovien politiikalla on ollut keskeinen sija Kiinan talousuudistuksessa ja nykyaikaistamiskampanjassa. Avoimien ovien politiikka on merkinnyt ennen kaikkea suorien sijoitusten edistämistä. Teknologian siirron edistämiseksi ulkomaisten yritysten etabloitumisen helpottamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota. Heti reformin alkuvaiheessa säädettiin yhteisyrityslaki ja perustettiin erityistalousvyöhykkeitä Hongkongin ja Taiwanin läheisyyteen. 1980-luvun puolivälissä ulkomaalaisille yrityksille osoitettiin erityisalueita kaikissa tärkeimmissä rannikko-kaupungeissa, ja 1990-luvulla myös sisämaan maakunnat ovat tulleet kilpaan mukaan. Ulkomaisten investointien suojaa ja monikansallisten yritysten toimintamahdollisuuksia on lainsäädännöllä jatkuvasti parannettu.

Tarjoutuneet investointimahdollisuudet herättivät väliä vastakaikua Hongkongissa ja Taiwanilla, joissa yritykset toimivat jyrkästi kohoavien työvoimakustannusten ja maan niukkuudesta johtuen erittäin korkeiden vuokratustannusten ja tilaongelmien ympäristössä. Tuhannet pkt-yritykset siirsivät tuotantoaan läheisille Manner-Kiinan erityisvyöhykkeille, joissa niille oli tarjolla tilaa ja työvoimaa. Yhteisellä kielellä ja kulttuurilla sekä maantieteellisellä läheisyydellä oli tässä tärkeä roolinsa. Hongkongilaiset yritysten osuus suorien sijoitusten kannasta oli 62 % ja taiwanilaisten 14 % vuonna 1990. Hongkongin ja Taiwanin yrityksille Manner-Kiinan toiminnoista on muodostunut yhä tärkeämpi kilpailutekijä. Ulkomaankauppatilastot osoittavat, että suorat sijoitukset ovat lisänneet Hongkongin kautta kulkevaa tuotantotarvikkeiden virtaa Kiinaan sekä valmiiden ja puolivalmiiden tavaroiden virtaa Kiinasta Hongkongiin ja kolmansille markkinoille. Kiinan

markkinaosuudet Yhdysvalloissa ja Japanissa ovat tuntuvasti kasvaneet samaan aikaan kun Hongkongin ja Taiwanin vastaavat osuudet ovat vakiintuneet tai supistuneet.

Tavaroiden ja palvelusten välityskaupan ja molemminpuolisten sijoitusten vuoksi Hongkong on taloudeltaan integroitunut perusteellisesti Manner-Kiinaan ennen kuin Hongkong kesällä 1997 palaa poliittisesti Kiinan alaisuuteen. Suorien taloussuhteiden puutteesta huolimatta Taiwan on viime vuosina muuttunut taloudellisesti Kiinasta riippuvaiseksi; Hongkong on välitysroolinsa ansiosta noussut Yhdysvaltain rinnalla Taiwanin tärkeimmäksi vientimarkkinaksi. Aasian lisääntyneessä taloudellisessa integraatiossa onkin itse asiassa olennaisesti kysymys tämän kiinalaisen talousalueen uuteen työnjakoon liittyvästä sisäisen kaupan kasvusta, sekä muiden Aasian maiden lisääntyneestä kaupasta Kiinan kanssa. Aasian osuus Kiinan tuonnista on yli 60 %. Taloudellinen dynamiikka on kääntänyt myös poliittiset magneettineulat kohti Pekingiä: mm. Singapore ja Etelä-Korea ovat lähentyneet Kiinaa.

Vuoden 1992 alusta sijoitukset Kiinaan lähtivät nopeaan kasvuun. Kiina avasi tuolloin uusia kohteita investoinneille. Kiinaan onnistuneesti etabloituneiden yritysten saavuttama kilpailuetu houkutti uusia sijoittajia. Mutta ilmeisesti taustalla vaikuttivat myös teollisuusmaiden heikot kysyntänäkymät ja korkeat kustannukset, jotka veivät pohjan vaihtoehtoisilta investointisuunnitelmilta. Seurauksena joka tapauksessa oli kilpajuoksu Kiinaan. Vuonna 1993 sovittiin 111 mrd dollarin ulkomaisista suorista sijoituksista Kiinaan, joista vuoden kuluessa toteutui 26 mrd dollaria. Vuoden lopussa Kiinassa oli rekisteröity n. 170 000 osittain tai kokonaan ulkomaalaisten omistamaa yritystä. Niiden osuus Kiinan teollisuustuotannon arvosta oli n. 13 % ja viennistä n. 27 %.

Kiinassa puhutaan etabloituvien yritysten toisesta sukupolvesta; monikansallisilla yrityksillä on useita toimipisteitä, joiden toiminnan koordinointi on tehostumassa, kun viranomaiset

hyväksyvät nyt myös konsernirakenteen. Kiinan markkinoiden ostovoima on kasvamassa, ja Kiinassa on myös akuutti tarve kohentaa kotimaisen kulutustavaratuotannon tasoa ulkomaisen osallistumisen lisäämisen avulla ennen kuin nämä markkinat Gatt-ratkaisujen yhteydessä avautuvat tuontitavaroille. Suorat sijoitukset jakautuvat entistä laajemmalle ja tasaisemmin. Monikansallisten yritysten kilpailu Kiinan markkinoista ja Kiinaan sijoitettu valmistus globaalimarkkinoille lisääntyvät.

Valtiontalouden ongelmien vuoksi ulkomailaisille yrityksille on avautunut enenevästi tilaisuuksia myös yksityisten infrastruktuuriprojektien toteuttamiseen.

Ulkomaankauppajärjestelmä ja GATT-vaikutukset

Kun keskitettyä ulkomaankauppajärjestelmää on vähitellen purettu ja hintojen vapauttaminen on lähentänyt kotimaisia raaka-aineiden ja energian hintoja maailmanmarkkinahintoihin, Kiinan suhteellinen etu on siirtynyt yhä selvemmin työvoimavaltaiseen ja inhimillistä pääomaa vaativaan tuotantoon.

Turvataakseen laajenevalle viennilleen tasarvoisen kohtelun maailmanmarkkinoilla Kiina ilmaisi vuonna 1986 halunsa liittyä uudelleen GATT-sopimukseen ja osallistui myös WTO:n perustamisneuvotteluihin. Todennäköisesti Kiina voikin liittyä perustajajäsenenä tähän uuteen kauppajärjestöön. Se että Kiinan arvioidaan tuntuvasti hyötävän jäsenyydestään ja Uruguay-kierroksen päätösten toteuttamisesta, on hidastanut neuvotteluja. Joka tapauksessa

maa on toteuttanut GATT/WTO-jäsenyyden edellyttämiä uudistuksia kauppajärjestelmässään ja lainsäädännössään. Vuoden 1994 alussa Kiina mm. siirtyi kahden valuutan järjestelmästä yhden vapaasti vaihdettavan valuutan järjestelmään.

Parempi pääsy maailmanmarkkinoille, kaupan määrällisten esteiden poistaminen ja tullien alennus, maataloustuen alentaminen ja multilateralismin vahvistaminen ovat kaikki seikkoja, jotka hyödyttävät Kiinassa toimivia vientiyrityksiä. Kiinalaiset kuluttajat hyötävät GATT-jäsenyydestä kulutustavaroiden korkeiden tullitariffien alentuessa ja kilpailun kiristytessä kotimarkkinoilla.

Suomalaiset vientiyritykset hyötynvät siitä, että Kiinan markkinat GATT-sopimuksen myötä tulevat avoimemmiksi perinteiselle viennille. Investointitavaroiden toimittajille Kiinassa on suuret kasvavat markkinat, mutta myös sofistikoiduille kulutustavaroille on patoutunutta kysyntää, joka voi purkautua tariffien aletessa.

Kaukomarkkinoita koskeva puutteellinen tietämys voi olla merkittävä este kaupan ja taloudellisen yhteistyön kehittymiselle. Myös alkuinvestointikynnys rajoittaa yritysten kiinnostusta. Jonkinasteinen etabloituminen ja paikallisten yhteistyökumppanien hankkiminen on useimmiten välttämätöntä. Luotettavuuden hankkiminen vaatii pitkäaikaista sitoutumista ja oppiminen vie aikansa. Yrityksille kertyy kokemusta, mutta tämä tieto on yksityistä eikä välity laajalle. Suomen kaltaisessa pienessä maassa tulisikin kiinnittää erityistä huomiota suurista etäisempiä maita ja kulttuureja koskevan tiedon saatavuuden ja laadun turvaamiseen sekä yrityspalvelujen oikeaan kohdentamiseen.